

Szakolczay Lajos

Átváltozás – Találkozás Kafkával

Szakolczay Lajos
(1941, Nagykanizsa) kritikus,
irodalomtörténész, Kismaroson
él, Széchenyi-díjas

Szigethy István kiállítása a nagymarosi Sigil Galériában

A nagymarosi Sigil Galéria értékmentő gesztusát fölöttébb értékelni kell, hiszen olyan művészt támasztott föl – Szigethy István (1891–1966) 1947-től az 1960-as évek közepéig az ottani művésztelep meghatározó alakja volt –, aki munkásságával nagyon is megérdemli a közönség, s nem kevésbé a szakma figyelmét. Az erdélyi születésű (Erzsébetváros) festő Ferenczy Károly és Zemplényi Tivadar növendékeként 1911-ben fejezte be a Képzőművészeti Főiskolát. Az első világháború alatt haditudósítóként szolgált Kolozsvárott. 1916-ban a kincses városban jelent meg első grafikai könyve (*Ex Libris*), amelyhez Karinthy Frigyes írt előszót. Szomory Dezső novelláihoz készült tollrajzai (1917) szintén itt láttak napvilágot. *Grotesque* című rézkarc-sorozatát (1922) Kosztolányi Dezső tisztelte meg bevezetővel. 1923-ban Mórincz Zsigmond írt kiállításáról a Nyugatban. „Két munkás ember ül az útfélen s eszik. Krumpli-levest eszik kanállal és fekete kenyeret, vagy fehér kenyeret hozzá. Ahogy a kanalat tartja a szája előtt, abban benne van, hogy az egész élet nehéz, fárasztó munkával van tele, jó ez a kis evés.”

Látható, nem akármilyen a kezdés. S bár a folytatás sem volt elhanyagolható – a művész, többek között, 1927-ben Budapesten állított ki, 1930-ban Berlinben (ahol német és svájci lapok munkatársaként a húszas évek végétől 1932-ig élt), 1958-ban Princetonban, 1962-ben Stuttgartban, 1965-ben Hamburgban és Münchenben, 1966-ban Prágában –, lassan feladásbe merült a karikaturistaként is izgalmas

(Szigethy az ötvenes évektől a Ludas Matyinak is dolgozott) festőművész-grafikus neve. Alighanem az életmű is szétszóródott. Ám, amit a nagymarosi tárlaton láttunk, az mindenképp figyelmet érdemel. Elsősorban a huszonöt Kafka-grafikára gondolok, amely fölfedezés erejű.

Hogy Szigethy honnan indult, és hova érkezett, nem kis tanulsággal szolgál. A Mórincz-tárlatismertetőből is kiderült, hogy a piktor a valóság rabja volt. Jóllehet nem egy akvarellje (*Anyaság, Vasárnap délután* – mindkettő 1926) párizsiasan kubista ihletésű, de az alakrajz csak lebeg, egy csöppet sem lép ki a reáliák világából. Tusrajzai, a hagyományhoz hűen, szintén a szerkezet eme nehéz légzésű látásmódját képviselik (*Szegények* – 1922). *Ars poetica*-jellegű – igaz, későbbi – vallomása ugyancsak fölfedi eme jegyben alakuló pályájának főbb lényegjegyét. „Művész az, akinek mondanivalója van embertársai felé etikai-esztétikai síkon, oly mondanivalója, amely által embertársa gazdagabb lesz, ha csak egy rézpénznyivel is. Ha festő ez a művész, akkor mondanivalóját a piktúra nyelvére: színnel és vonallal kell kifejeznie. De a szín és a vonal csak eszköz a kifejezésre, a lényeg a lírai mondanivaló” (1948).

Szép kinyilvánítása az egyéni fölfogásnak. Ám hol marad belőle a dráma! Ami bölcsekedő furfanggal groteszk módon is megnyilvánulhat – lásd a már említett *Grotesque* ragyogó rézkarcait (*Muzsika, Játék, Fajfenntartás, A Nagyember, Szerelem*) –, de igazi mélységét majd az 1966-ban készült Kafka-grafikákban éri el. Egy-két tusrajzot leszámítva (lásd a Tersánszky

Józsi-, Karinthy Frigyes-, Gárdonyi- és Ady-portrékat) szintén hatásos monotípiá-sorozattal (hatvanas évek) hajtott fejet az irodalom és képzőművészet nagyjai előtt, akik közül többet a barátjaként tisztelhetett. Megnevezve is – Karinthy Frigyes, Egry József, Tóth Árpád, Derkovits Gyula, Kosztolányi Dezső, Kmetty János, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső – minő szellemi határokat összeugrasztó és egyesítő bőség!

Grafika kezdet (Szomory) és grafika vég (Kafka) – eme két pont közt feszül a pálya. Nem is akármilyen kiteljesedéssel. Szigethy korai festményeinek, itt is inkább a festői jellegű akvarellekre gondolok, volt ugyan valamilyen, egy kissé avantgárd jellegű kisugárzása, de az életmű valódi súlyát expresszív látomásokkal sokkoló darabokkal (Kafka-monotípiák) a grafikák adják. A váltás jórészt a betegségekkel telített magába fordulásból következett.

Hiába a húszas évek sikere és a hatvanas évek első felének „föllendülése” – Szigethynek az idő tájt négy külföldi kiállítása is volt –, itt-hon elmaradt az elismerés. A művész csupán otthoni műterem-tárlatokon állhatott a közönség elé. Depresszióját csak növelte – egy időre szakított a festészettel –, hogy az 1965-ös hamburgi tárlatát a kritika nem fogadta a legkedvezőbben. Ezután – határozottságához nem fér kétség – letette az ecsetet, és visszatérve korai korszakához, a grafikában találta meg önkiteljesedésének igazi formáját. Kellett a váltás! Így jutott el, saját szenvedésmotívumaira párhuzamot találva, Kafkához.

Monotípiái sosem illusztrációk, hanem az irodalmi művel azonos forrponjú alkotások.

Sorsmotívumokba helyezve a ma – alig vagyunk 1956 leverése után – gyötrelmét. Félelmét a belül érzett, de sosem megnevezett Rossztól. Kafka szigorú, az életet börtönlétnek képzelő, halállal incselkedő „melankóliája” szülte az újabb és újabb látomásokat. Amikor őt olvasta – az *Amerika*, *A per*, *A kastély* és *Az átváltozás* dermesztően rettegett és kőnyörrel kinevetett félelmetes világát, jeleneteit és szereplőit, s legkivált a lét abszurditását idézik meg a grafikák –, lelke forrongva is megnyugodott. A borzongásnak áldozott, hogy mielőbb jöjjön el – vágya örökre illúzió maradt – a keserű fintor révén is jóval kecsegtető, várva várt Napfény.

A hatásos folttechnika mögül kivillanó arcok, a portrérájos groteszk léthuzatával, itt is dominálnak – I. *A fűtő*, III. *Gregor Samsa és családja*, V. *Az albérlők*, VI. *A koplalóművész*, XI. *Az öregek a keresztútnál*, XIX. *Titorelli a festő*, XVIII. *A Bírósági iroda igazgatója*, és még sorolhatnám. S a test is jól eltalált szimbóluma, néha egy-egy rész kinagyításával, az „örömös” szenvedés és a nagyfokú kéjelgő fenyegetés karakterében (XV. *A segédek*, II. *Brunelda*, XII. *Olga*, XIV. *Pepi*, XVII. *A diák és a takarítónő*, XX. *Az öreg ügyvéd és Leni*, XXI. *Leni és Block*). És a Chagallra emlékeztető, egy kissé szürreális repülés is – a táj fölött a szellem motorja röpül – a gondolati kitárulkozás (félelem-Ikaruszok) saját bensőjét is megrázó s egyúttal fölszabadító példája (IX. *A földmérő*, VIII. *Egy ember, aki sehol nincs otthon*).

Szigethy István halálával letette az őt kínzó irdatlan súlyt, itt az idő, hogy fölemeljük az értéket.